

УДК: 321.7:327(438+477)
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112109>

Білобровець Ольга,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6638-3815>
ResearcherID: H-5369-2016

ВПЛИВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИН: ВІД ПОЛЬСЬКИХ ДЕМОКРАТІВ УКРАЇНИ ДО ПАРИЗЬКОЇ «КУЛЬТУРИ»

Анотація

Мета дослідження – дослідити вплив демократичних ідей та переконань польської інтелігенції з України на формування українсько-польських державних відносин та їх спадкоємність у колах польської опозиції, об'єднаної навколо паризького часопису «Культура» у ХХ ст. **Методологія** ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів та методів дослідження – системності, об'єктивності та історизму. Використання методів компаративістського та текстуального аналізу в часовому та регіональному вимірах дозволило з'ясувати спадкоємність демократичних ідей впродовж ХХ ст. **Наукова новизна** полягає у дослідженні процесу поширення, втілення, спадкоємності прогресивних ідей польських демократів першої третини ХХ ст. та їх логічне продовження в опозиційному середовищі польської інтелігенції, що сформувалося навколо журналів «Культура» та «Історичні записки». Важливим є визначення позитивного впливу цих ідей на демократичні процеси в Польщі та формування партнерських українсько-польських міждержавних стосунків. **Висновки.** Під час Української національної революції польське демократичне середовище в Україні створило партію Польська демократична Централізація, представники якої підтримали українські державницькі прагнення та взяли активну участь у роботі органів української влади. Під час боротьби УНР з більшовицькою Росією польські демократи взяли участь в українсько-польських переговорах, у формуванні східної політики Польщі, стали членами уряду УНР, входили у близьке оточення Ю. Пілсудського і були прихильниками політики федералізму та протетейзму. Після Другої світової війни польські опозиційні сили, що сконцентрувалися у Парижі навколо журналу «Культура», його редактора Є. Гедройця сформували середовище, ідейним підґрунтям якого були демократичні ідеї, налагодження дружніх українсько-польських відносин, визнання існуючих кордонів та відсутність територіальних претензій. Спадкоємність прогресивних ідей польських демократів з України, їх ставлення до польських «східних кресів» та української державності проявилася у публікаціях спогадів С. Стемповського та Г. Юзевського, листах та низці есе Єжи Стемповського. Наслідком активної діяльності польських опозиційних сил у Парижі, просування ідей українсько-польського партнерства стало сприяння

демократичним процесам у комуністичній Польщі, що змінило свідомість більшості поляків та дозволило польському керівництву у 1991 році першими визнати незалежність України.

Ключові слова: українсько-польські відносини, польські демократи, Україна, польська еміграція, часопис «Культура», Єжи Гедройць.

Постановка проблеми. Кінець XIX – початок XX століття позначилися активізацією політичних рухів, появою прогресивних ідей, боротьбою народів за власний політичний розвиток та відновлення державності, зокрема серед польського та українського народів, що перебували під владою Росії. Можливість реалізувати ці ідеї з'явилась під час Першої світової війни, коли імперії потребували підтримки усього населення, включно з національними спільнотами. Після лютневої революції 1917 року в польському політичному середовищі виділився ліберально-демократичний табір. В Україні польські демократи взяли активну участь у боротьбі українського народу за державність на всіх її етапах, підтримали діяльність Української Центральної Ради (УЦР), стали членами українських органів влади. Демократичні ідеї та погляди на майбутнє облаштування та відносини між незалежними українською і польською державами стали основою, що витримала протиріччя та конфлікти різних політичних сил з обох сторін впродовж всього XX століття та привела до стратегічного партнерства на сучасному етапі.

Історіографія. Демократичні ідеї та діяльність польських демократів в Україні на сьогодні є недостатньо дослідженими. Окремим постатям, які зробили значний внесок у розбудову незалежної польської держави, зокрема дипломату Роману Кноллю, вихідцю з України присвячено монографію та статті відомих польських істориків Г. Бартошевіча (Bartoszewicz, 2018), Бруського та М. Коженювського (Bruski, Korzeniowski 2023). Відомий дослідник Т. Снайдер (Snyder, 2008) у монографії висвітлив діяльність Г. Юзевського. Питанню українсько-польських відносин, східної політики Польщі у міжвоєнний та післявоєнний період присвятили свої наукові розвідки Я. Пісулінський (Pisuliński, 2004), П. Еберхард (Eberhardt, 1998) та ін. Українська справа стала однією з центральних в діяльності польської еміграції, що концентрувалася навколо журналу «Культура» у Парижі. Ця проблематика розкрита у низці статей видання Інституту національної пам'яті Польщі «Гедройць і Україна» (Giedroyc a Ukraina, 2014). Зокрема, питанню поглядів Є. Гедройця і Ю. Мірашевського та їх баченню східної політики Польщі і зокрема української справи присвячено статті Р. Хабельського (Habelski, 2014, с. 93-103) І. Хофман (Hofman, 2022) К. Ластавського (Łastawski, 2019) та ін. Цій темі присвятила свої наукові дослідження О. Охріменко (Охріменко). Разом з тим, потребує подальшого вивчення діяльність польських демократів з України, які своїми поглядами

та діяльністю зробили значний внесок у налагодження дружніх українсько-польських стосунків на міждержавному та особистісному рівнях у першій половині та у післявоєнний період ХХ ст.

Метою дослідження є з'ясування впливу демократичних ідей та переконань польської інтелігенції з України на формування українсько-польських державних відносин та їх спадкоємність у колах польської опозиції, об'єднаної навколо паризького часопису «Культура» у ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. В Україні польські демократи були представлені польською інтелігенцією, прогресивними землевласниками, підприємцями, які сформуvalи свої демократично-радикальні погляди, ще перебуваючи в студентських організаціях «Корпорація» та «Філареція», що діяли в Києві (Центральний державний історичний архів України, Київ, ф. 275, оп. 2, спр. 94, арк. 22.). До них належали Р. Кноль, Г. Юзевський, Й. Пересвіт-Солтан та ін. Значну роль у сприйнятті нових, прогресивних ідей відіграло їх навчання в університетах Дерпта, Москви, Києва. Так, Станіслав Стемповський познайомився з основами соціалістичного вчення та брав участь у перекладах і поширенні революційної літератури у Дерптському університеті (Borkowska, 1999, s. 15). Серед демократичної молоді активно поширювались ідеї прометеїзму, боротьби за незалежність польської держави, відстоювання прав та інтересів польського населення в Україні. Спираючись на позицію, що ворогом поляків є Росія, демократи вбачали в українцях союзників у цій боротьбі (Bartoszewicz, s. 11).

На початку Першої світової війни та після подій лютневої революції в Україні виникла низка підпільних демократичних організацій, зокрема «Демократична незалежницька група» (Grupa Demokratyczno-Niepodległościowa), до якої входив і редактор видання «Клоси Українське» (Kłosa Ukrainskie) Ян Урсин-Замараєв (Grupa Demokratyczno-Niepodległościowa, 1917, s. 3), «Польський демократичний союз» (Polski Związek Demokratyczny), до якого зокрема входили Є. Старчевський, Р. Кноль (Polski Związek Dtmokratyczny, 1917, s. 3), *Демократичний союз польської молоді* (ДСПМ) (Związek Demokratyczny Młodzieży Polskiej) (Związek Demokratyczny, 1917, s. 3) та ін. Ідейною основою цих груп було визнання права кожного народу на самовизначення, що обґрунтовувалось у працях Є. Старчевського (Starczewski, 1916, s. 42)

Будучи ідеологом демократів, Є. Старчевський висловлював думки щодо різних сторін діяльності майбутньої польської державності та її відносин із сусідами. Він вважав, що не може бути відбудови давньої Речі Посполитої польської, нехай і реформованої вже тому, що до її складу входили крім польського, ще руський і литовський народ, які в нових умовах мають свої прагнення і ідеали (Starczewski, 1912, s. 120). Завдання майбутньої польської держави має полягати у підтриманні добрих стосунків між сусідніми державами і залагодження питання щодо забезпечення

національних прав своїм землякам в інших державах (Starczewski, 1917, s. 157). У своїх працях Старчевський обґрунтував ідею застосування етнографічного принципу при визначенні міждержавних кордонів (Старчевський, 1905, с. 158). Тому він вважав, що міста Львів і Вільно не можуть належати Польщі, оскільки є центрами українських і польських земель (Starczewski, 1916, s. 165).

Після розколу польських політичних сил на III з'їзді польських організацій у липні 1917 року польські демократичні групи об'єдналися і утворили політичну партію – Польська Демократична Централізація (ПДЦ), головою якої став Станіслав Стемповський, а заступником Є. Старчевський (Stempowski, 1973, s. 130). Польська демократія у Києві підтримала діяльність Української Центральної Ради, її представник – В. Рудницький став членом Малої Ради, заступником віце-секретаря національних меншин – Р. Кноль (Jabłoński 1948, s. 49). У цей час проявилися його видатні політичні та дипломатичні якості, що дозволили йому стати відомим дипломатом у майбутньому. У жовтні 1917 року Кноль разом з Є. Старчевським стали учасниками II з'їзду польської демократії у Москві. У своїй доповіді про українсько-польські стосунки він наголосив на необхідності підтримки незалежності України, оскільки відповідно ідей прометеїму безпека польської держави полягає в наявності дружніх країн на її кордонах, що віддалятимуть Польщу від Росії (Bartoszewicz, 2005, s. 26).

Проголошення польської держави і її утвердження на міжнародній арені вимагало усталення кордонів. Представники польської демократії з України перебували в політичному таборі Ю. Пілсудського. Є. Старчевський виїхав до Варшави після гетьманського перевороту 1918 року і підтримував стосунки з поляками у Києві. У 1920 році на квартирі Є. Старчевського відбувалися засідання членів ПДЦ, які виїхали з України. Він також був ініціатором скликання конференції за участю представників українського посольства, зокрема Михайлова, Понятенка, Репецького (Stempowski, 1972, s. 80)

Станіслав Стемповський після переїзду до Варшави на початку 1920 року брав активну участь у спільних засіданнях Польського Виконавчого Комітету (ПВК), в якому переважали Національні демократи (ендеки) і ПДЦ, на яких протистояв позиції ендеків. Зокрема додав свою окрему позицію до спільного Меморандуму, спрямованого в МЗС Польщі щодо української справи та східної політики. Він заперечив, викладене в п. 7 прагнення приєднати значну частину Правобережної України до Польщі, вважаючи це анексією Польщею краю, в якому поляки складають незначний відсоток. Наслідком такої політики могло бути навічне несприйняття українським народом поляків і Польщі, що підштовхне український народ в обійми до більшовиків. Стемповський також спростовував, наведену ендеками тезу щодо нездатності українського народу до державотворення.

Він аргументував, що український народ впродовж століть, будучи під чужим пануванням виявив нечувану життєздатність, не втратив національного обличчя, розширив свою етнографічну територію, виріс до 30-мільйонної потуги і створив власну літературу (Stempowski, 1972, s. 70).

Р. Кнолль, виїхавши з України та розпочав дипломатичну діяльність. Працюючи спочатку в Представництві, потім у Міністерстві закордонних справ Польщі, написав низку нотаток, що стосуються української справи і східної політики Польщі. Так, він вважав, що Україна повинна стати незалежною державою і найкращою формою нової держави для неї могла бути федерація Польщі, Литви та України. (AAN, z. 1741, k. 1, s. 128). У 1919 р. Кнолль відповідав за східний напрямок політики Польщі, брав участь у переговорах з представниками уряду Директорії і результати цих переговорів лягли в основу Угоди між Україною і Польщею у квітні 1920 року, зокрема, що стосується українсько-польського кордону, який мав проходити по р. Збруч (Pisuliński, 2004. s. 152).

Після підписання Ризького миру й поразки УНР бельведерські кола продовжували підтримувати незалежницькі прагнення українців. Р. Кнолль у записці голові МЗС Є. Сапезі, визначаючи стратегію щодо України і Білорусії пропонував розширити їх національні претензії до Росії (Bartoszewicz, 2018, s. 53). Включення етнічних українських земель за Ризьким договором до Польщі на той час визначалося державною доцільністю, прагненням зберегти значну польську власність та переконанням, що Холмщина, Підляшшя, частина Волині та Східна Галичина – це польські території (AAN, z. 1741, sug. 1, k. 6). Виходячи з державно-національних інтересів та практичних міркувань таку позицію підтримали всі польські демократи. Однак, вони виступали за надання українцям у Польщі та полякам в Україні широких національних прав.

Українська справа та ідеї підтримки незалежної України продовжували обговорюватись у 1930-х роках. У цей час у Польщі виходила низка журналів, в яких висвітлювалися, зокрема і питання зовнішньої політики. Редактором газети «Бунт молодих» (Bunt Młodych), був Єжи Гедройць, який разом із своєю командою, зокрема братами Адольфом та Александром Бохенськими, були на усталених позиціях, що Польщі загрожують два великі сусіди – Німеччина та СРСР. У внутрішній політиці було визнано, що головним є українське питання. Його розв'язання пов'язувалось з геополітичною орієнтацією редакційного колективу, який спирався на антиросійську політику та на підтримку Німеччини, виходячи з ягеллонської та прометейської ідей. Група «Бунту» та організації «Державницька думка» прийшли до висновку, що політичні доктрини у Польщі виникли у період розборів польських земель, у час неволі, тому треба орієнтуватися на поточний момент. У цьому часі група «Бунту» бачила вирішення українського питання у тому, щоб не порушуючи польського

стану власності, якщо не розв'язати, то принаймні, зменшити напругу українсько-польських стосунків. Передбачався також проєкт автономії Східної Галичини. Однак, вважали східні кордони непорушними (Habelski, 2014, s. 95)

Період Другої світової війни позначився на українсько-польському прикордонні протиріччями та збройними конфліктами між польськими збройними силами опору та українським національно-визвольним підпіллям, що на Волині переросли у справжню війну. Насамперед, це була боротьба за території. Питання кордонів у післявоєнний період вирішувалось диктатом Радянського Союзу, передачею Закерзоння до складу Польщі як компромісом за комуністичне майбутнє Польщі.

Продовженням думок, висловлених ще на початку ХХ ст. польськими демократами в Україні в період боротьби за відновлення польської державності стали ідеї польської політичної опозиції у післявоєнний період у Парижі.

Несприйняття комуністичного режиму зумовило еміграцію польських політичних діячів і їх концентрацію у двох центрах – Лондоні та Парижі. Між ними виникла суперечка, що стосувалася кордонів та зовнішньої політики Польщі. Польські емігранти у Лондоні вважали післявоєнні кордони «четвертим поділом Польщі», захищали всю довоєнну спадщину, включаючи територіальне облаштування Польщі. Посилаючись на довоєнні договори та нагадуючи про внесок Польщі у розгром Німеччини, вони відкидали пропозиції щодо будь-яких змін і вимагаючи повернення Львова та Вільнюса (Czoch, 2014, s. 134)

Польська опозиція у Парижі гуртувалася навколо журналу «Культура», що був заснований у 1947 році й головним редактором якого був Єжи Гедройць (Grygajtis, 2006, s. 98). Паризька «Культура» під керівництвом Єжи Гедройця стала головним інтелектуальним центром, який розробляв нову концепцію місця Польщі в Європі. Гедройць ставив своїм завданням не лише зберегти польську культуру, а й підготувати інтелектуальний ґрунт для майбутньої незалежної Польщі, яка мала б нові відносини з сусідами (Łastawski, 2019, s. 5-15)

До ідеї польсько-українського порозуміння та ширше – східної політики й розв'язання геополітичних завдань Гедройць повернувся на початку 1950-х рр. Причиною для перетворення «Культури» в майданчик для геополітичних дебатів був спосіб мислення Гедройця та як зазначав Мерошевський – мета перебування за межами батьківщини. У цей час Гедройць трактував рішення Ризького миру не як «політичні», а як наслідок тогочасної ситуації, що означало погодження з втратою східних кресів. З того часу перебудова Центрально-Східної Європи стала активно обговорюватись на сторінках видання (Habelski, 2014, s. 96). У нових післявоєнних умовах перегляду підлягали раніше усталені концепції,

зокрема ягелонізм. Українці, литовці та білоруси вважали Річ Посполиту як імперське об'єднання, тому від цієї ідеї варто було відійти (Hofman, 2022, s. 47-63).

Дискусію щодо української справи було започатковано польською еміграцією у Лондоні. У щотижневнику «Відомості» (Wiadomości) було опубліковано текст Владислава Студніцького «Українська справа», що викликав жваву реакцію Юзефа Лободовського. У листі до Гедройця він назвав цю публікацію кримінальною. Будучи прихильником прометейської політики, знавцем українсько-польських відносин, за пропозицією Г. Юзевського колишнім редактором щотижневика «Волинь» у 1930-і роки, він переніс дискусію щодо українсько-польських відносин на сторінки «Культури». У лютнево-березневому номері 1952 року було надруковано його статтю «Проти привидів минулого». У ній він заперечував відсутність в українського народу волі до незалежності, виступав проти мови ненависті між народами, застерігав від крові, що може пролитися у майбутньому з такими підходами. Вважав, що «незалежна Україна буде нейтралізувати російську небезпеку» (Ptasińska, 2014, s. 127). Лободовський розмірковував над складним питанням кордонів та територіальної належності. Він, зокрема пропонував вирішити статус Східної Галичини у спосіб створення кондомініуму. Передбачалось спільне управління територією на засадах забезпечення рівних прав польського та українського населення і збереження однакових форм зв'язку між Києвом та Варшавою. Він вважав, що цей край повинен стати не прірвою, а мостом між двома народами. (Охрімко, с. 196).

У 1952 році на сторінках «Культури» було надруковано лист отця Юзефа Маєвського, в якому він зауважував, що полякам необхідно залишити Вільно литовцям, а Львів українцям, і що це так само, як повернути полякам Вроцлав, Щецин, Гданськ (Czoch, 2014, s. 138). Такі думки перегукуються із поглядами польського демократа з України Є. Старчевського, висловлених на початку ХХ століття.

Гедройць і Мєрошевський усвідомлювали, що втрата земель на схід від річки Буг є незворотною, і що це є сприйняття нової політичної реальності. Найважливішим завданням «Культури» було визначення векторів політики щодо Німеччини та СРСР. Це передбачало нормалізацію відносин зі східними сусідами: Литвою, Білоруссю та Україною. Єжи Гедройць разом з провідним публіцистом «Культури» Юліушем Мєрошевським запропонували концепцію УЛБ, що означала відмову від претензій на Вільно та Львів, що було протиставленням старим «ягеллонським» ідеям та ідеї кондомініуму (Grygajtis, 2006, s. 99).

Мєрошевський стверджував, що незалежність Польщі буде недовговічною без незалежності українського, литовського та білоруського народів. Він підкреслював, що Польща зможе повернути незалежність лише

через внутрішню еволюцію радянського блоку та перемогу демократичних сил над комунізмом. Мерошевський також пропагував ідею європейського федералізму, стверджуючи, що малі та середні держави мають об'єднуватися, щоб вижити між великими силами (Grygajtis, 2006, s. 97-135).

Ґедройць у своєму мисленні виходив з державних позицій і тому вище за все ставив інтереси суверенної держави. Він вважав, що незалежна Польща неможлива без виховання громадян у повазі до державних інституцій та критичного аналізу помилок минулого. Його бачення базувалося на реалізмі, який вимагав адаптації ідей до мінливого світу та відмови від доктринерства.

Нові можливості у діяльності паризької «Культури» відкрилися після 1975 року, коли розпочалось спілкування між представниками дисидентських рухів, борців за права людини. Однією з найбільш важливих та символічних для української справи стала декларація 1977 року, в якій представники української еміграції підтримали ідею незалежності своєї країни. Окрім поляків, чехів а угорців декларацію підписали також росіяни. Єжи Ґедройць вважав це своєю заслугою (Semczyszyn, 2014, s. 158)

Думки, що висловлювалися керівниками та провідними публіцистами журналу, ідейна спрямованість матеріалів підготувала фундамент для демократичних змін у Польщі та Центральній Європі. Багато ідей Ґедройця, зокрема примирення з Німеччиною, підтримка незалежності УЛБ, декомунізація СРСР стали засадничими для зовнішньої політики III Речі Посполитої після 1989 року, перетворившись на канони зовнішньої політики (Grygajtis, 2006, s. 97-132).

Сьогодні концепції Ґедройця не втратили актуальності, оскільки вони вчать думати в категоріях геополітики та стратегічного партнерства, ставлячи спільний інтерес вище за історичні образи. Єжи Ґедройць створив стратегію, яка не мала прецедентів у польській думці, перетворивши «Культуру» на інтелектуальний міст між народами Центрально-Східної Європи (Hofman, 2018, s. 60).

Ґедройць здійснював також культурну дипломатію, вважаючи що через літературу та культурний діалог можна подолати історичні стереотипи та упередження. Часопис регулярно публікував українські, литовські та білоруські хроніки, огляди преси та переклади літератури цих народів (наприклад, антологію «Розстріляне відродження»), щоб наблизити їх до польського читача. На сторінках паризької «Культури» з'явилися спогади відомих польських демократів з України – Станіслава Стемповського та Генріка Юзевського.

Представником молодшого покоління демократів, який народився в Україні і проводив свою активну діяльність уже в Польщі, а пізніше в еміграції був син Станіслава Стемповського – Єжи. Він був одним з найближчих співробітників Єжи Ґедройця з початків існування «Культури»

та мав значний вплив на її політичну позицію. Як автор щомісячника Єжи Стемповський зробив свій внесок у його самобутній профіль, а тексти Стемповського були важливою складовою східноєвропейського дискурсу «Культури». Його політичні погляди вже були досить незвичайними в міжвоєнний період і сьогодні зрозуміло, що вони випереджали свій час (Korek, 2014, s. 216).

Біографія Єжи Стемповського демонструє послідовне втілення в професійній та громадській діяльності прогресивного світогляду, сформованого на демократичних ідеях, насамперед в родині та в Україні. У 1920 році він брав участь добровольцем в польсько-більшовицькій війні, як таємний представник МЗС Польщі був спостерігачем на переговорах у Ризи у 1921 році, працював в Президії Ради Міністрів Польщі, пізніше в Міністерстві внутрішніх справ, брав участь у різноманітних міжнародних конференціях. Під час Другої світової війни виїхав за кордон, працював у різних країнах, займався викладацькою діяльністю, писав літературні твори, публікувався, зокрема в «Культурі». (Po powodzi, s. 13-25)

Єжи Стемповський вважав, що треба попроситися з менталітетом, який ототожнював польську присутність в Україні з колонізаторською місією, переоцінити власні традиції, що могло допомогти створити нову культуру, давало надію на розвиток нової польської ідентичності. Стемповський та Гедройць знали, що польським імперським амбіціям щодо України треба було покласти край не на початку 1950-х рр, а ще до початку Другої світової війни. Стемповський був переконаний, що для прощання з польською пам'яттю про Україну треба виробити спосіб мислення про минуле як частину бажаного бачення добросусідського майбутнього (Korek, 2014, s. 222).

Висновки. Таким чином, польські демократи з України висловлювали думки, що стали співзвучними новому поколінню поляків в еміграції після Другої світової війни через 30-50 років. Вони підтримали та взяли активну участь у роботі українських органів влади в період боротьби за незалежність України. Керуючись ідеями прометеїзму, польськими державними інтересами та вважаючи вільний політичний розвиток правом кожного народу, продовжили свою діяльність у II Речіпосполитій і пізніше в еміграції. За українофільство і нечисленність Я. Пісулінський назвав їх «білими круками». Для нього це були особи, які протистояли позиції ендеків, їх політиці національної асиміляції, імперським прагненням і підтримували незалежницькі ідеї українців словом і ділом, виступаючи за українсько-польський діалог. До них він зараховував, зокрема польських демократів з України – Станіслава Стемповського і його сина Єжи Стемповського, Генрика Юзевського, Євгеніуша Старчевського (Pisuliński, 2014, s. 22)

Формування польського опозиційного емігрантського середовища в Парижі у післявоєнний час, яке очолювали Єжи Гедройць та Юліуш

Мерошевський сприяло переосмисленню минулого, перегляду позицій східної політики, виробленню нових правил та позиції Польщі на міжнародній арені у майбутньому. Такі погляди впливали на формування демократичного середовища у Польщі, поширювались серед членів «Солідарності» у 80-х роках та привели до зміни влади на початку 90-х років. Це свідчило про перехід на партнерські та стратегічні міждержавні українсько-польські відносини.

Джерела та література

Бруський, Ян (2020). Ідея українсько-польського союзу в українській політичній думці 1918-1920 рр.: pro et contra. *Український історичний журнал*, № 2, 22- 37.

Охріменко, О. Історичні погляди Єжи Гедройця. С. 194-206. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11520/Okhrymenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Центральний державний історичний архів України, Київ, ф. 275, оп. 2, спр. 94, арк. 22.

Archiwum Akt Nowych, zespól 1741, syg. 128, k. 1.

Archiwum Akt Nowych, zespól 1741. syg. 1, k. 6.

Bartoszewicz, H. (2018). Roman Knoll. Polityk i dyplomata. Warszawa. 264 s.

Bartoszewicz, H. (2005). Roman Knoll wobec sprawy niepodległej Ukrainy 1917-1921. Z dziejów prometeizmu polskiego. *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 6, 11-30.

Borkowska, G. (1999). Maria Dąbrowska i Stanisław Stempowski. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 162.

Bruski, Jan, Korzeniowski, M. (2023). „Notatki w sprawie ukraińskiej” Romana Knolla z grudnia 1917 r. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 57, nr 2, s. 163–191.

Czoch, M. (2014). Kwestia granicy wschodniej. Legalizm czy realizmpolityczny. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. S. 133-148.

Eberhardt, P. Wizje i projekty polskiej granicy wschodniej w latach 1914-1921. *Przegląd Wschodni*, t. V, z. 2 (18), s. 337-360.

Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”. 2014. 332 s.

Grygajtis, K. (2006). Federalizm paryskiej kultury i jego „twórcy” – Jerzy Giedroyc i Juliusz Mieroszewski. Państwo i społeczeństwo, nr 4, s. 97-135.

Grupa Demokratyczno Niepodległościowa. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 141, 11 czerwca.

Habelski, R. (2014). Jerzy Giedroyc, Juliusz Mieroszewski. Prolegomena i motywy polityki wschodniej. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. S. 93-103.

Hofman, I. (2018). Aktualność wschodnich koncepcji Jerzego Giedroyc. *Wschód Europy*. vol. 4 (2), s. 53-63.

Hofman, I. (2022). Jerzy Giedroyc wobec Europy Wschodniej i Środkowej. *Zrozumieć Europę Środkową. Od Haleckiego do Kłoczowskiego*, Lublin, s.47-63.

Jabłoński, H. (1948). Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918. Warszawa, s. 49

Korek, J. (2014). O Jerzym Stempowskim, czyli jak Polacy powinni byli żegnać się z Ukrainą. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc'a i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 216-222.

Lastawski, K. (2019). Polityka wschodnia Polski w publicystyce paryskiej „Kultury” i działalności Instytutu Literackiego. *Studia Wschodnioeuropejskie*, nr 11, s. 5-15.

Pisuliński, Jan. (2004). Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1923. Wrocław, 442 s.

Pisuliński, Jan. (2014). Białe kruki. Przedwojenni ukrajinofili. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc'a i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 19-27.

Polski Związek Demokratyczny. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 83, 26 marca.

Po powodzi. Eseje i dzienniki podróży / Wybór, opracowanie i wstęp M. Chabiera. Paryż – Kraków, 2015. 340 s.

Ptasińska, M. (2014). Józef Łobodowski „przeciw upiorom przeszłości”. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc'a i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s.

Snyder, T. (2008). Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę, Wydawnictwo Znak, Kraków.

Starczewski, E. (1905). Ewolucja przyszłości : myśli na dobre. Kraków : skł. gł. w księg. G. Gebethnera, 164 s.

Starczewski, E. (1912). Sprawa polska. Kraków : Gebethner i S-ka, 329 s.

Starczewski, E. (1916). Nasze sprawy. Kijów : L. Idzikowski, 170 s.

Starczewski, E. (1917). Ku odbudowie. Kijów : Skład Główny w Księgarni N. Gieryna, 228 s.

Semczyszyn, M. (2014). Stanisław Stempowski wobec spraw polsko-ukraińskich. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc'a i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 204-215.

Stempowski, S. (1972). Ukraina (1919-1920). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż, nr 21, s. 64-88.

Stempowski, S. (1973). Z pamiętnika (Wojna. Pogrom – 1914-1917). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż, nr 23, s. 101-140.

Związek Demokratyczny Młodzieży Polskiej. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 81, 24 marca.

References

Bruskyi, Yan (2020). Idea ukraińsko-polskiego sojuszu v ukraińskii politychnii dumtsi 1918-1920 rr.: pro et contra. *Ukraiński istorychnyi zhurnal*, № 2, 22- 37. [in Ukrainian]

Okhrimenko, O. Istorychni pohliady Yezhy Hedroitsia. S. 194-206. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11520/Okhrimenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian]

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Kyiv, f. 275, op. 2, spr. 94, ark. 22. [in Ukrainian]

Archiwum Akt Nowych, zespół 1741, syg. 128, k. 1. [in Polish]

Archiwum Akt Nowych, zespół 1741. syg. 1, k. 6. [in Polish]

- Bartoszewicz, H.** (2018). Roman Knoll. Polityk i dyplomata. Warszawa. 264 s. [in Polish]
- Bartoszewicz, H.** (2005). Roman Knoll wobec sprawy niepodległej Ukrainy 1917-1921. Z dziejów prometeizmu polskiego. *Polska i jej wschodni sąsiedzi*, t. 6, 11-30. [in Polish]
- Borkowska, G.** (1999). Maria Dąbrowska i Stanisław Stempowski. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 162. [in Polish]
- Bruski, Jan, Korzeniowski, M.** (2023). „Notatki w sprawie ukraińskiej” Romana Knolla z grudnia 1917 r. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 57, nr 2, s. 163–191. [in Polish]
- Czoch, M.** (2014). Kwestia granicy wschodniej. Legalizm czy realizmpolityczny. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. S. 133-148. [in Polish]
- Eberhardt, P.** Wizje i projekty polskiej granicy wschodniej w latach 1914-1921. *Przegląd Wschodni*, t. V, z. 2 (18), s. 337-360. [in Polish]
- Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”. 2014. 332 s. [in Polish]
- Grygajtis, K.** (2006). Federalizm paryskiej kultury i jego „twórcy” – Jerzy Giedroyc i Juliusz Mieroszewski. *Państwo i społeczeństwo*, nr 4, s. 97-135. [in Polish]
- Grupa Demokratyczno Niepodległościowa. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 141, 11 czerwca. [in Polish]
- Habelski, R.** (2014). Jerzy Giedroyc, Juliusz Mieroszewski. Prolegomena i motywy polityki wschodniej. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. S. 93-103. [in Polish]
- Hofman, I.** (2018). Aktualność wschodnich koncepcji Jerzego Giedroyc a. *Wschód Europy*. vol. 4 (2), s. 53-63. [in Polish]
- Hofman, I.** (2022). Jerzy Giedroyc wobec Europy Wschodniej i Środkowej. *Zrozumieć Europę Środkową. Od Haleckiego do Kłoczowskiego*, Lublin, s.47-63. [in Polish]
- Jabłoński, H.** (1948). Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918. Warszawa, s. 49 [in Polish]
- Korek, J.** (2014). O jerym Stempowskim, czyli jak Polacy powinni byli żegnać się z Ukrainą. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 216-222. [in Polish]
- Łastawski, K.** (2019). Polityka wschodnia Polski w publicystyce paryskiej „Kultury” i działalności Instytutu Literackiego. *Studia Wschodnioeuropejskie*, nr 11, s. 5-15. [in Polish]
- Pisuliński, Jan.** (2004). Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1923. Wrocław, 442 s. [in Polish]
- Pisuliński, Jan.** (2014). Białe kruki. Przedwojenni ukrainofile. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroyc a środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 19-27. [in Polish]
- Polski Związek Demokratyczny. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 83, 26 marca. [in Polish]
- Po powodzi. Eseje i dzienniki podróży / Wybór, opracowanie i wstęp M. Chabiera. Paryż – Kraków, 2015. 340 s.

Ptasińska, M. (2014). Józef Łobodowski „przeciw upiorom przeszłości”. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroycia i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. [in Polish]

Snyder, T. (2008). Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę. Wydawnictwo Znak, Kraków. [in Polish]

Starczewski, E. (1905). Ewolucja przyszłości : myśli na dobre. Kraków : skł. gł. w księg. G. Gebethnera, 164 s. [in Polish]

Starczewski, E. (1912). Sprawa polska. Kraków : Gebethner i S-ka, 329 s. [in Polish]

Starczewski, E. (1916). Nasze sprawy. Kijów : L. Idzikowski, 170 s. [in Polish]

Starczewski, E. (1917). Ku odbudowie. Kijów : Skład Główny w Księgarni N. Gieryna, 228 s. [in Polish]

Semczyszyn, M. (2014). Stanisław Stempowski wobec spraw polsko-ukraińskich. *Giedroyc a Ukraina. Ukraińska perspektywa Jerzego Giedroycia i środowiska Paryskiej „Kultury”*. s. 204-215. [in Polish]

Stempowski, S. (1972). Ukraina (1919-1920). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż, nr 21, s. 64-88. [in Polish]

Stempowski, S. (1973). Z pamiętnika (Wojna. Pogrom – 1914-1917). *Zeszyty historyczne*. Instytut Literacki. Paryż, nr 23, s. 101-140. [in Polish]

Związek Demokratyczny Młodzieży Polskiej. (1917). *Dziennik Kijowski*, nr 81, 24 marca. [in Polish]

Bilbrowec O. WPŁYW IDEI DEMOKRATYCZNYCH NA UKRAIŃSKO-POLSKIE STOSUNKI MIĘDZYPANSTWOWE: OD POLSKICH DEMOKRATÓW NA UKRAINIE DO PARYSKIEJ „KULTURY”

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie wpływu idei i przekonań demokratycznych polskiej inteligencji z Ukrainy na kształtowanie się ukraińsko-polskich stosunków państwowych oraz ich ciągłości w kręgach polskiej opozycji, zjednoczonych wokół paryskiego czasopisma „Kultura” w XX wieku. **Metodologia** oparta jest na wykorzystaniu ogólnych zasad naukowych i metod badawczych – systematyczności, obiektywizmu i historyzmu. Zastosowanie metod analizy porównawczej i tekstowej w wymiarze czasowym i regionalnym pozwoliło na wyjaśnienie ciągłości idei demokratycznych w XX wieku. **Nowością naukową** jest badanie procesu upowszechniania, wdrażania i ciągłości postępowych idei polskich demokratów pierwszej trójki XX wieku oraz ich logicznej kontynuacji w opozycyjnym środowisku polskiej inteligencji, które ukształtowało się wokół czasopism „Kultura” i „Notatki Historyczne”. Istotne jest określenie pozytywnego wpływu tych idei na procesy demokratyczne w Polsce i kształtowanie partnerskich ukraińsko-polskich stosunków międzypaństwowych. **Wnioski.** Podczas Ukraińskiej Rewolucji Narodowej polskie środowisko demokratyczne na Ukrainie utworzyło partię Polska Centrala Demokratyczna, której przedstawiciele popierali ukraińskie aspiracje państwowe i brali aktywny udział w pracach władz ukraińskich. W okresie zmagania UNR z Rosją bolszewicką polscy demokraci uczestniczyli w negocjacjach ukraińsko-polskich, kształtowaniu polskiej polityki wschodniej, wchodzili w skład rządu UNR, należeli do bliskiego otoczenia J. Piłsudskiego i byli zwolennikami polityki federalizmu i proteteizmu. Po II wojnie światowej polskie siły opozycyjne, skupione w Paryżu wokół czasopisma „Kultura” i jego redaktora E. Giedroycia, utworzyły środowisko, którego ideologicznym

fundamentem były idee demokratyczne, budowanie przyjaznych stosunków ukraińsko-polskich, uznanie istniejących granic i brak roszczeń terytorialnych. Ciągłość postępowych idei polskich demokratów z Ukrainy, ich stosunek do polskich „kres wschodnich” i ukraińskiej państwowości znalazł wyraz w publikacjach wspomnień S. Stempowskiego i H. Jużewskiego, listach i szeregu esejów Jerzego Stempowskiego. Aktywna działalność polskich sił opozycyjnych w Paryżu, propagowanie idei partnerstwa ukraińsko-polskiego, przyczyniły się do rozwoju procesów demokratycznych w komunistycznej Polsce, co zmieniło świadomość większości Polaków i pozwoliło polskim władzom w 1991 roku jako pierwszym uznać niepodległość Ukrainy.

Słowa kluczowe: *stosunki ukraińsko-polskie, polscy demokraci, Ukraina, emigracja polska, czasopismo „Kultura”, Jerzy Giedroyc.*

**Bilobrovets O. THE INFLUENCE OF DEMOCRATIC IDEAS ON
UKRAINIAN–POLISH INTERSTATE RELATIONS: FROM POLISH DEMOCRATS
IN UKRAINE TO THE PARISIAN KULTURA**

Abstract

The purpose of the study is to investigate the influence of democratic ideas and beliefs of the Polish intelligentsia from Ukraine on the formation of Ukrainian-Polish state relations and their continuity in the circles of the Polish opposition, united around the Parisian magazine "Culture" in the 20th century. The methodology is based on the use of general scientific principles and research methods - systematicity, objectivity and historicism. The use of methods of comparative and textual analysis in the temporal and regional dimensions made it possible to clarify the continuity of democratic ideas throughout the 20th century. The scientific novelty lies in the study of the process of dissemination, implementation, continuity of progressive ideas of Polish democrats of the first third of the 20th century and their logical continuation in the opposition environment of the Polish intelligentsia, which was formed around the magazines "Culture" and "Historical Notes". It is important to determine the positive impact of these ideas on democratic processes in Poland and the formation of partnership Ukrainian-Polish interstate relations. Conclusions. During the Ukrainian National Revolution, the Polish democratic environment in Ukraine created the Polish Democratic Centralization party, whose representatives supported Ukrainian state aspirations and took an active part in the work of Ukrainian authorities. During the struggle of the UNR with Bolshevik Russia, Polish democrats took part in Ukrainian-Polish negotiations, in the formation of Poland's eastern policy, became members of the UNR government, were part of the close circle of J. Pilsudski and were supporters of the policy of federalism and protetheism. After World War II, the Polish opposition forces, concentrated in Paris around the magazine "Culture" and its editor E. Giedroyc, formed an environment whose ideological basis was democratic ideas, the establishment of friendly Ukrainian-Polish relations, the recognition of existing borders and the absence of territorial claims. The continuity of the progressive ideas of Polish democrats from Ukraine, their attitude towards the Polish "eastern borders" and Ukrainian statehood was manifested in the publications of the memoirs of S. Stempowski and G. Juzewski, letters and a number of essays by Jerzy Stempowski. The active activity of the Polish opposition forces in Paris, the promotion of the ideas of Ukrainian-Polish partnership, contributed to the promotion of democratic processes in communist Poland,

which changed the consciousness of the majority of Poles and allowed the Polish leadership in 1991 to be the first to recognize the independence of Ukraine.

Keywords: *Ukrainian-Polish relations, Polish democrats, Ukraine, Polish emigration, "Culture" magazine, Jerzy Giedroyc.*

Статтю надіслано до редколегії 21.04.2026 р.
Статтю рекомендовано до друку 14.05.2026 р.